

естетичних орієнтацій значної частини сучасного суспільства, духовний фундамент нашого народу, що ґрунтується на глибоких національних традиціях, не втрачено. Разом із прагматизмом і раціоналізмом, характерним для сучасного молодого покоління, помітним в останні роки стає підвищення культурної самосвідомості молоді. І саме мистецтво як явище культури своїми вічними шедеврами здатне наблизити «генерацію майбутнього» до усвідомлення неминущих національних та загальнолюдських цінностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Gieseler W. Curriculum-Revision und Musikunterricht / Walter Gieseler // Geschichte der Musikpädagogik / [hrsg. von H.-C. Schmidt]. – Kassel, 1986. – S. 215 – 266.
 2. Шкурін О. І. Виховання моральної культури старшокласників засобами мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / О. І. Шкурін. – Луганськ, 1999. – 17 с.

REFERENCES

1. Gieseler, W. (1986). Curriculum-Revision und Musikunterricht. – Kassel.
 2. Shkurin, O. I. (1999). *Vichovannya moralnoyi kulturi starshoklasnikiv zasobami mistetziv*. [Education

of moral culture of senior pupils by means of art]. Lugansk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТАШЕВСЬКА Інна Олегівна – доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч мистецтв України, директор навчально-наукового інституту культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукові інтереси: проблеми функціонального значення мистецтва й мистецької освіти, розвиток вітчизняної та зарубіжної музичної педагогіки, методології порівняльного педагогічного дослідження, формування професійної компетентності майбутніх музикантів тощо.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STASHEVSKAYA Inna Olegivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, honored worker of arts of Ukraine, director of educational and scientific institute of culture and arts of the Luhansk national university of Taras Shevchenko.

Circle of scientific interests: problems of functional value of art and art education for the individual and all society, development of musical pedagogics, methodology of a comparative pedagogical scientific, formation of professional competence of future musicians and so forth.

Дата надходження рукопису 05. 04. 2017 р.

УДК 371.12

СТРИХАР Оксана Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедрою музичного мистецтва Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
 e-mail: oksana@strikhar.com.ua

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ІНТЕГРАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перетворення суспільства на основі гуманізації й демократизації, захопивши всі сфери соціального життя, викликало глибокі зміни й у сфері освіти. В останнє десятиліття спостерігається спрямованість освіти на гуманістичні, особистісно-орієнтовані й розвиваючі освітні технології. У руслі нової освітньої стратегії, коли одним з найважливіших визнається завдання створення умов для саморозвитку й творчої самореалізації особистості, змінилося відношення до учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку музичного мистецтва, інтеграційному освоєнню

мистецтва взагалі й музики, зокрема, присвячена значна кількість наукових праць видних учених. У їхньому числі: Л. Б. Архімович, О. Г. Бенч-Шокало, Н. О. Герасимова-Персидська, С. С. Горбенко, М. М. Гордійчук, М. О. Грінченко, М. П. Загайкевич, Е. С. Зинькевич, Н. І. Королук, А. П. Лащенко, І. Ф. Ляшенко, А. К. Мартинюк, О. П. Рудницька, М. В. Черепанин та ін.

Мета статті полягає в обґрунтування принципів інтеграції в освітньому процесі навчання музичному мистецтву

Виклад основного матеріалу дослідження. Урок, як основна, традиційна форма викладання тієї або іншої дисципліни в загальноосвітній школі, є найважливішим

показником реалізації навчальної програми. Ми виходимо з того, що саме побудова уроку, його «архітектоніка», методологічну основу яких становлять методи викладання, взаємообумовлюють його форму й зміст. Але ми також вважаємо, що сучасний, інтегрований урок музики повинен у корені відрізнятись від звичайного уроку, оскільки вчитель музики в стані сам (без «сторонньої» допомоги, тобто без конкретної участі вчителів з інших предметів) реалізувати інтегративний підхід. Зрозуміло, у такому випадку вчитель повинен володіти: високими професійними якостями, філософським мисленням, бездоганним і різнобічним естетичним смаком, а також широким науково-практичним кругозором (а це можливо лише при створенні якісно нового рівня професійної підготовки вчителя музики).

Слід відповісти на питання: як будувати урок музики, ґрунтуючись на інтеграції й у чому особливості інтегрованого уроку з предмету «Музичне мистецтво»? Беручи до уваги багатий передовий педагогічний досвід у цьому напрямку, вважаємо, що вони полягають у наступному:

1. У розвитку навичок асоціативного мислення в учнів: від спонтанного розуміння музичного твору або якого-небудь факту, пов'язаного з музичним мистецтвом, до його поглибленого, «розгалуженого», «об'ємного» розуміння – і як явища мистецтва взагалі, і як фактора світоглядно-філософського, і як психологізму особистісного сприйняття. Тому в ході уроку та сама інформація багаторазово переломлюється через спектр різних знань (мистецтвознавчих, природнонаукових, світоглядних та ін.). Прийоми тут доречні всілякі: від вербально-семіотичних до символіко-абстрактних. Так, наприклад, трактування, поняття «ритм» – досить різноманітне, багатогранне, поліфункціональне й пов'язане з багатьма явищами й проявами як у живій, так і в неживій природі. Музика як продукт вищої нервової людської діяльності – це лише одна із цих граней. А на біологічному рівні ритм – більш велике поняття. На рівні ж «мікрокосму», як виражалися давньогрецькі філософи (тобто на атомно-молекулярному) – ритм має дещо інший смисл... І так далі: уява, «підстьобнута» музичним матеріалом і аналогіями з інших наукових сфер, несе нас (насамперед учнів) у безбережні простори пізнання істини.

2. В умінні раціонально й універсально використовувати міжнаукові зв'язки. Від нього багато в чому залежить напрямок пошуку істини учнями. Учитель же, подібно

керманичеві, повинен уміти бачити «береги й мілини», що неминуче виникають при русі корабля за назвою «Фантазія». У цьому, як нам здається, стрижень наступності освіти (коли Знання стає й кінцевою метою навчання, і способом досягнення цієї мети). До цього необхідно ще додати й навчання школярів основам логічного, діалектичного мислення.

3. У пропорційному сполученні трьох режимів навчання:

а) екстрактивному (лекційний виклад матеріалу; пасивно-споглядальний характер діяльності учнів);

б) інтерактивному (діалог; індивідуальні форми навчання);

в) інтрактивному (самостійна навчальна діяльність).

4. В орієнтації на проблемно-пошукову діяльність учнів. Школяр на сучасному уроці музики повинен бути поставлений у позицію дослідника й навіть, у якомусь ступені, «першовідкривача», а не в рамки простого обивателя й споживача (якому що «підсунуть», те й «проковтне»). Урок тільки тоді є по-справжньому цікавим, коли учень не чує на ньому в черговий раз «прописні істини», а він сам їх відкриває (традиція евристичної педагогіки Платона).

Як показує практика, найбільшого ефекту впровадження принципу інтеграції досягає саме в тих класах, основу педагогічної технології в яких становить система розвиваючого навчання, або його елементи.

Виходячи з огляду пояснювальних записок нашої авторської програми, а також цілого ряду інших інтегративних програм з музики, нами визначені наступні тенденції, характерні для інтегрованих програм і курсів у цілому (у т.ч. з музики):

– збільшення, відновлення, розмаїтість інформації (від класу до класу);

– актуалізація, а в міру необхідності, і коректування навчально-тематичних планів; активний розвиток логічних асоціативних зв'язків (розвиток мислення) при тісному взаємозв'язку з образною (емоцій) сферою особистості учнів;

– зростаюче значення міжнаукових зв'язків, при акценті на світоглядний, психологічний і естетичний фактори;

– комплексне поєднання методів контролю, самоконтролю й діагностики (як на уроках, так і у виконанні творчих завдань вдома);

– активізація всіх видів діяльності учнів на уроці;

– розумне поєднання у викладанні предмета соціально значимих методів і

принципів (демократизм, помірний лібералізм і здорова конкуренція) з інтрактивним, діалоговим режимом навчання (педагогіка співробітництва, педагогіка співтворчості, педагогіка здобування, проблемна педагогіка);

– розрахунок на розвиваюче навчання.

– «Точкова» – епізодична, вузьколокальна інтеграція: на рівні окремих понять, визначень, структурних елементів (наприклад, взаємозв'язок музичного й образотворчого ряду, музичного й літературного тексту; або це відбито технологічно – у сполученні прийомів, методів, жанрів з декількох видів мистецтва).

– Блокова інтеграція, або інтеграція середнього рівня – на рівні взаємопроникнення з декількох різних областей знання тем, ідей, методів, теорій (на уроках музики вона буває або тематична – наприклад, тема моря у музиці, образотворчому мистецтві й літературі; або мистецтвознавча, що дає значне число «ступенів свободи» через поєднання, аналіз і узагальнення різних видів мистецтва, а не окремих творів або їхньої тематики);

– Комплексна, або широкомасштабна інтеграція – на культурологічному, філолофсько-світоглядному рівні, на основі рефлексивного оперативного творчого обміну знаннями з різних сфер (наприклад, спів повинен розглядатися як багатоликий, сумарний, інтеграційний процес – фізіологічний, фізичний, гносеологічний, духовний, соціологічний, творчий та ін., тобто у різних іпостасях співу як природного феномена).

Серед учених, педагогів і мистецтвознавців сьогодні існує чимало різних теорій, концепцій, моделей музично-естетичної культури особистості, формування якої – обов'язок фахівців. Тому вважаємо доцільним коротко проаналізувати їх у контексті нашого дослідження.

Музика займає своєрідне положення в культурі взагалі. З філософської позиції, прийнято розділяти культуру на два види: матеріальну й духовну. Але музичне мистецтво, як таке, являє собою якийсь їхній симбіоз або синтез (інтеграцію). «Музика завжди сприймається як щось єдине. Послідовні моменти всунуті один в інший. Сприйняти мелодію не значить сприйняти перший звук, потім, забувши його, сприйняти другий, потім, забувши другий, сприйняти третій і т.д. Сприйняти музичний твір – означає якось разом поєднати й переробити всі послідовності, з яких він складається. І тільки тоді, коли весь музичний твір може бути нами представлений в одну мить, коли

ми вже не почуваємо його як щось складене з часових моментів і взагалі частин, тільки тоді можливий умовний «розподіл» його на частини, причому кожна частина тим самим уже нести в собі енергію цілого» [3].

«...Поняття «Культура» позначає якийсь особливий, вищий, якісно характерний шар усякого явища: духовного, художнього, наукового, технологічного, морального» [5]. Але сьогодні ситуація в суспільстві (а отже, і в освіті) склалася таким чином, що саме це поняття стосовно до особистості людини прирівнюється до слова «поінформованість». Однак, «якщо вивчення точних наук розвиває в людині глибоке логічне мислення, раціональний початок, то збагнення культури, прилучення до мистецтва наповнює її духовністю, а інформаційну людину робить інтелігентом» [1]. Отже, сутність мистецтва як би визначає, опосередковує і його місце в цілому в культурі.

Розглянемо, що ж входить у поняття власне художньої культури на сучасному етапі розвитку суспільства. У різних учених ми можемо спостерігати різний підхід до трактування цього поняття. Наприклад: «Художня культура – сукупність цінностей, створених у різних видах мистецтва, що розуміється як органічне ціле й співвіднесена з усім процесом суспільно історичного розвитку людства». М. Ф. Овсянников дає наступне визначення естетичної культури в цілому: «Культура естетична – сукупність естетичних цінностей, способів їх створення й споживання. Будова естетичної культури багатомірна... Залежно від соціальної значимості виділяється естетична культура особистості, соціальної групи й суспільства в цілому» [2].

М. С. Каганом дано наступне трактування поняття «художня культура особистості»: – властивості суб'єкта; продукти художньої діяльності; діяльність суб'єкта по створенню і висвітленню художньої діяльності; інституту, що забезпечують таку діяльність.

Під властивостями суб'єкта (індивіда) маються на увазі його музичні здібності. Продукти ж художньої діяльності є не що інше, як твори мистецтва (музичного, образотворчого, театрального та ін.). Тоді власне художньою діяльністю можна назвати творчість як таку, тобто процес збагнення й застосування специфічних знань, умінь і навичок по створенню творів мистецтва, а також мистецтвознавчі описи цих процесів (з метою подальшої передачі такої інформації на особистісному рівні). Інститути ж, що забезпечують таку діяльність – це різні

навчальні, науково-дослідні й культурні заклади спеціального призначення (музичного, образотворчого, хореографічного, театрального, мистецтвознавчого й іншого профілів); загальноосвітні установи (школи, ліцеї, гімназії, коледжі); ВНЗ; культурно-просвітні заклади (музеї, концертні зали, бібліотеки, архіви, Будинки й Палаці культури та ін.); науково-дослідні установи різної відомчої підпорядкованості.

На підставі аналізу концепцій формування музично-естетичної культури особистості необхідно відзначити наступні нові підходи. По-перше, формування внутрішньої музично-естетичної культури особистості проходить на рівні художньо-естетичної свідомості, а також художньо-образного, абстрактного мислення й інших компонентів. По-друге, формування внутрішньої музично-естетичної культури особистості відбувається в результаті цілеспрямованого «переходу» музично-естетичної культури суспільства в музично-естетичну культуру особистості в процесі музичної діяльності шляхом сприйняття музичних творів.

Бачення компонентів естетичної свідомості особистості з сучасних позицій може бути викладене в надзвичайно простому й разом з тим всеосяжному вигляді. Успішність процесу формування естетичної свідомості в сучасних молодих людей залежить від того, чи враховується належною мірою соціокультурна ситуація в країні, зміни в соціально-психологічному кліматі, що склався в цей час, що впливає на життєві позиції молоді, її менталітет, взаємини зі старшим поколінням.

На нашу думку, формування художньої культури учня передбачає вміння цінувати й розуміти прекрасне в природі, у продуктах фізичної, розумової й духовної праці людей; вміння користуватися плодами культурного розвитку людства й власного народу (етнонаціональна традиція); вміння посильно брати участь у процесі підтримки й відновлення суспільної культури – всупереч пережиткам, забобонам і помилковим новаціям; шляхом удосконалювання своєї особистості, за допомогою художнього спілкування й власної участі в дитячій художній творчості й у культурному житті країни й світу.

У цілому поняття музично-естетичної культури розвивається залежно від соціального замовлення суспільства та є складним, багатоаспектним, інтегрованим утворенням, що складається з ряду компонентів, описаних нами.

Тепер необхідно зробити чітке

розмежування між поняттями «інтегративний (інтегративність)», «інтегрований (інтегрування)» і «інтеграційний (інтеграційність)» – похідних первісного поняття «інтеграція». І насамперед це необхідно в силу деякого стильового різнобою й підходу в різних авторів (треба відмітити, що в педагогічній практиці існують паралельно всі ці терміни, хоча необхідного теоретичного, наукового, методологічного трактування, оцінки не одержав жоден з них).

– Інтеграція – це стан зв'язності окремих елементів системи (наприклад, міжнаукова інтеграція, принцип інтеграції);

– інтегративність – ступінь її використання (наприклад, інтегративні прийоми, властивості, компоненти, підходи);

– інтеграційність – принцип застосування інтеграції, підхід у реалізації інтеграції (наприклад, інтеграційні процеси в сфері освіти, інтеграційне освоєння);

– інтегрування – сумарний процес застосування інтеграції в цілому, насиченість структурного терміну інтеграцією як такою (наприклад, інтегрований урок, інтегрована програма, інтегрований курс, інтегрований характер навчання, інтегровані форми навчання).

Аналіз принципів загальної й часткової дидактики (їхній історичний генезис), так само як і сучасної ситуації в педагогіці, дозволяє говорити про необхідність введення (зокрема, у педагогіці мистецтва, і особливо – у музичній педагогіці) нового принципу – принципу інтеграції.

Сутність принципу інтеграції полягає в науково обґрунтованому, органічному взаємопроникненні різних областей знання: у вигляді:

а) окремих (точкова інтеграція);

б) декількох (блокова інтеграція);

в) багатьох у сукупності (комплексна інтеграція) – асоціацій, символів, категорій та ін.; з урахуванням вікових і психолого-педагогічних особливостей особистості учнів; з метою оптимізації й підвищення ефективності формування цілісної картини світу і явищ життя учнями в рамках одного предмету.

Тим самим, використання принципу інтеграції в навчальних заняттях (при опорі на широке застосування міжнаукових зв'язків) сприяє гармонічному розвитку особистості і учня, і вчителя, а також розвиваючому, гуманістичному навчанню, стимулюючи науково-пошукову, творчу діяльність як учнів, так і викладачів.

Цей принцип є результатом глибокого впливу, зробленого багатьма з описаних вище

дидактичних принципів, а також плодом численних роздумів в міру інтеграції інших принципів, запропонованих у нашій авторській концепції викладання музики у ході педагогічного експерименту. Наведемо ці принципи, що є ніби складовими ланками одного ланцюга: діалектичний виклад матеріалу; логічний взаємозв'язок у тематизмі; актуалізація матеріалу (розумне відновлення або заміна окремих матеріалів у дусі часу – з урахуванням соціального замовлення й інтересів учнів); експонування вузлових тем (тобто їхнє більш яскраве й повне розкриття, насичення на нових вікових рівнях); діалоговий режим навчання (співробітництво й співтворчість учителя й учнів, батьків і учнів, вільний обмін думками); пріоритет громадянського виховання (українського менталітету, загальнолюдських духовних цінностей, високих моральних якостей, поваги до історії, світоглядне мислення); творчість на основі здорової конкуренції учнів (рейтинг ідей, здібностей, можливостей); різноманітні міжнаукові зв'язки (їхнє логічне й емоційне затребування на уроках музики).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, на сучасному етапі розвитку педагогіки принцип інтеграції (зокрема, на уроках музики) може послужити своєрідним «каталізатором» освітнього процесу, невідступною ланкою в ланцюзі численних експериментальних досліджень і в стані вирішити парадоксальну, «патову» ситуацію в сучасній педагогіці, що метається між двома підходами – «розділовим» і «об'єднувачим (інтегративним)». Сучасній школі (а, отже, і професійній підготовці вчителів) потрібні воістину прогресивні зміни («тут» і «зараз»), а не чергові «реформи» і «реформації», що нагадують «косметичний» ремонт будівлі (тобто Освіти), що вимагає капітального ремонту й реконструкції.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б. В. Асафьев. – Ленинград. – 1973. – 235 с.
2. Бабанский Ю. К. Педагогика / Ю. К. Бабанский. – Москва. – 1983. – 308 с.
3. Данилюк А. Я. Теория интеграции образования / А. Я. Данилюк. – Ростов-н-Д: Изд-во Рост. Пед. ун-т. – 2000. – 400 с.
4. Дистервег Ф. А. Избранные педагогические сочинения / Сост. В. А. Ротенберг, предисл. Е. Н. Медынского. – М., 1956. – 214 с.

5. Каптерев П. Ф. О саморазвитии и самовоспитании // Педагогика. – 1999. – №7. – С.73–84.

6. Монтессори-материал. Часть 1. Школа для малышей / Пер. с нем. М. Бутуриной. Ред. Е. Хилтунен. – М., 1998. – 80 с.

7. Песталоцци И. Г. «Лингард и Гертруда» / И. Г. Песталоцци: Избранные сочинения. – Т.1. – М. – 1936. – С. 137–143.

8. Розанов В. В. Сумерки просвещения / В. В. Розанов. – Москва. – 1990. – С. 93–103.

9. Юсов Б. П. Современная концепция образовательной области «Искусство» / Виды искусства и их взаимодействие / Б. П. Юсов. – Москва, 2001. – С. 20–28.

REFERENCES

1. Asaf'ev, B. V. (1973). *Yzbrannue stat'y o muzikal'nom prosveshchenyy u obrazovanyu*. [Selected articles about music education and education]. Lenynhrad.

2. Babanskyu, Yu. K. (1983). *Pedahohyka*. [Pedagogy]. Moskva.

3. Danylyuk, A. Ya. (2000). *Teoryya yntehratsyyu obrazovanyua*. [The theory of integration of education]. Rostov-n-D.

4. Dysterveh, F. A. (1956). *Yzbrannue pedahohycheskye sochynenyua*. [Selected pedagogical works]. Moskva.

5. Kapterev, P. F. (1999). *O samorazvytyu y samovospytanyu*. [On self-development and self-education]. Moskva.

6. *Montessory-materyal. Chast' 1. Shkola dlya malushey* (1998). [Montessori-material. Part 1. School for kids]. Moskva.

7. Pestalottsy, Y. H. (1936). *Lynhard y Hertruda*. [Lingard and Gertrude]. Moskva.

8. Rozanov. V. V. (1990). *Sumerky prosveshchenyya*. [Twilight of the enlightenment]. Moskva.

9. Yusov. B. P. (2001). *Sovremennaya kontseptsyya obrazovatel'noy oblasti «Yskusstvo»*. [The modern concept of educational area «Art»]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРИХАР Оксана Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRIKHAR Oksana Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, head of Department of musical art of the Nikolaev national University named of V. O. Sykhomlynskyi.

Circle of scientific interests: professional training of future teachers of musical art.

Дата надходження рукопису 16. 04. 2017 р